

Ignacija Fridl*Historiziran itinerarij po mestih človeške bolečine***Dušan Merc: GALILEJEV LESTENEC**

Literarno-umetniško društvo Literatura, Ljubljana 1996

(Zbirka Prišleki)

Z romanom *Galilejev lesteneč* je slovenski parnas dobil novo pisateljsko ime. To je Dušan Merc, diplomirani komparativist po izobrazbi, ravnatelj osnovne šole Prule po službeni dolžnosti, pripadnik generacije petdesetih po svoji starosti. V literaturi pa – to že ob prvencu ne gre spregledati – stilistično izoblikovan književnik, nadroben opazovalec človekovih duševnih vzgibov in dejanj, zanimiv posrednik literarizirane modrosti izkustvenega in metafizičnega sveta.

Galilejev lesteneč je iz dvoje zgodb v eno temo stkana romaneskna draperija, kot avtor iz dveh različno ovrednotenih perspektiv, moške in ženske, izoblikuje en sam, kaotičen univerzum človeške zavesti in brezumja, sladostrastja in bolečine. To pomenljivo nakazuje stavek iz romana, ko se ta začenja nagibati k sklepu: "Svetovi so se združevali v eno samo točko ..." (str. 155)

Dvoje zgodb po večini izmenoma zaobjemlje fragmente iz življenja Josephine Helene Verčič in Amalije Traven; prva je postavljena v začetek sedemnajstega stoletja, druga v obdobje prve svetovne vojne. Vezna tema pa je čarovništvo. Toda *Galilejev lesteneč* ni nikak čarovniški praktikum niti zgodovinski očrt duhovnega mraka Evrope, ki je gorela na grmadah zaradi očiščevalnih interesov krščanske Cerkve in deželnih sodnih oblasti

ter medsebojne sovražnosti njenih prebivalcev, ki se je obilno gostila s praznoverjem. Z natančnimi časovnimi in prostorskimi določnicami Merc svojemu proznemu prvencu res nadeva zgodovinopisni videz, vendar za masko romanizirane historije preiskuje večne teme človeštva, razpetega med moškim in ženskim bivanjskim principom, in odpira vprašanja o družbeno predpisanih mejah emotivnega, racionalnega in tudi spolnega življenja, ki so v preteklosti še posebej okrcile tloris ženske psihe in fizisa. Takega literarnega prikaza seveda ne moremo označiti za zgodovinski roman, temveč prejkone za historizirano romanopisje. Njegove sledi lahko v slovenskem literarnem prostoru odkrivamo v Jančarjevem *Galjotu* ali Lainščkovi *Razi*, ki na obzorju zgodovine podobno iščeta izgubljene koordinate človekove identitete in njegove subjektivnosti ter spregovarjata svojo nadčasovno, transhistorično zgodbo o človeku in njegovi izgubljenosti tako v družbenem prostoru kot na obnebu individualne zavesti, razprte med boštvom in jazom.

A vzporednice med *Galilejevim lestencem* in navedenima deloma iz slovenske literarne sodobnosti so le pogojne, kolikor Merc s tem, ko na mesto glavnih akterjev postavlja predvsem ženske like, v Žabotovi maniri zaobrne literarno očišče. Osrednja figura Merčevega zanimanja je svobodna, samostojna, izkušena ženska, ki praviloma postane predmet moških sumničenj in njihove neizživete, zatajevane spolnosti. Taka je babica in padarka Josephina Helena Verčič, taka njena polsestra, zeliščarica Angela Strah, pa babištva in strežbe bolnikov večša vdova Agata Tekavec, taka je Amalija Traven, babica in pomočnica apotekarja Melhiorja Ksaverja Kranjca.

Napak bi bilo soditi, da Merc s svojim pogledom na razmerja med moškim in žensko s palete literarnega izraza izbira predvsem črno in belo barvo ter tako dviguje svoj pedagoški kazalec zoper nerazumevanje subtilnosti in prvinskosti ženskega občutenja življenja. Posameznih dogodkov namreč ne spaja v razvidno verigo vzrokov in posledic, dejanj ne motivira na temelju nadrobnega preiskovanja in določevanja individualnih značajskih potez. Njegov namen ni splesti gosto mrežo psihološko determiniranih soočenj med krivdo in resnico, med zlom in pravičnostjo. Bralcu niti na enem samem mestu ni dano védenje, ali je neka ženska res zakrivila detomor, prav tako pa obče veljavni portret negativne moške zavesti ali dogme Katoliške cerkve zanikuje podoba razsvetljenega samostanskega opata, ko pravi: "Ljubezen med ljudmi, pa naj bodo različnih stanov, različnih ver, barve kože ali naj

bodo celo izven katoliškega sveta, vse to ni proti božji besedi." (str. 225) Zgodbe so v *Galilejevem lestencu* torej dosledno spisane po nareku slutnje in govoric. Tako je fragmentarna, razdrobljena oblika romana, v kateri avtor z nizanjem prizorov, na videz nenačrtnim in brez zaporedja, linearni logiki pripovedovanja odvzema veljavo, globoko utemeljena v sami idejni in vsebinski zasnovi Merčevega literarnega sveta. S stavljenjem nazornih opisov in odsekanih dialogov, s kopičenjem pridevniškega besedja in faktografskih realij, z enostavnim, neglagolsko zvezanim stavkom ali z zapleteno skovano periodo ustvariti zadušljivo ozračje "napačne zavesti" na eni ter izslikati svetlejše ambiente fantazijskih pokrajin na drugi strani je bržkone avtorjev osrednji namen. To Mercu z izjemno pisateljsko energijo in natančno izbranim izrazjem odlično uspeva zlasti na začetku romana, zdi pa se, da njegova literarna umetnina s svojim tokom izgublja naboj in z razvlečenostjo privlačnost.

Le kot na daljnem horizontu se odsvita pisateljevo temeljno izhodišče oziroma stališče, da so bili nekdanji čarovniški procesi in da je vsakršna zdajšnja fizična tortura posledica pervertiranih seksualnih želja in užitkov ter zatajevanega poželenja, to se je seveda v preteklosti skorajda povsem ujemalo z ločnico med moško oblastjo in žensko neuklonljivostjo. Drži pa, da je ženska kot simbol rojevanja in nezlomljive življenjske energije naslikana v svetlejših potezah in kot tista, ki je bliže izvorom občutenja boga in božje navzočnosti v svetu. Vse ženske izpričujejo svojo vero v boga, obenem pa prodrejo tudi globlje na poti k resnici. Amalijino spoznanje je, na primer, zaobjeto v besedah: "Sedaj ve, da tudi mučitelji niso neskončno močni, sedaj ve, da bolečina ne more mučiti človeka v neskončnost, ve pa tudi, da telo samo ne odpove življenju svojega prebivališča, da smrti ni, dokler čutiš. In kar čutiš, je resnica, edina resnica." (str. 237)

Romanu je naslov ponudila prigoda iz Galilejevega življenjepisa. Nekega dne naj bi bil Galileo Galilei opazoval prižiganje cerkvenih svetilk. Te so se še nekaj časa potem, ko je deček z gorečo baklo že odšel, zibale sem ter tja. Ko so se umirile, jih je Galileo znova zamajal in čas nihajev meril z utripom žile na svoji roki. Tako naj bi bil na podlagi opazovanja cerkvenih lestencev dobil namig o obstoju nekaterih fizikalnih zakonov, iz katerih je potem izpeljal svoje poglede o gibanju sveta in sorazmerju med časom in načinom gibanja. V cerkvenem prostoru se je rodila znanstvena misel,

ki so jo cerkvene oblasti nato ekskomunicirale kot brezbožno. Sintagma "Galilejev lestenec" namiguje torej na dejstvo, kako se prav tam, kjer je bog najbližje, rojeva spoznanje, ki v družbi obvelja za skrunitev božjega imena, volje in časti. V tem pomenu je sporočilna tudi na naslovnici Merčevega prvenca.

Ob rob vsem pohvalam novemu slovenskemu romanu *Galilejev lestenec* pa je treba zapisati tudi tole: Zakaj je v tretjem poglavju napovedano pismo Melhiorja Ksaverja Kranjca, pod pismom pa je dve strani dalje podpisan Melhior Ignac Kranjc? Zakaj je v menjujoči se ritem dvojice zgodb v drugi tretjini knjige vrinjen fragment z letnico 1716 in Agato Tekavec kot nosilno figuro, ki nikoli prej ne pozneje ni več podkrepjen z dodatnimi literarnimi vložki? Zakaj kot polsestro Josephine Helene Verčič, obtoženo čarovništva, najprej spoznamo Angelo Strah, približno šestdeset strani nato pa je na dan eksekucije kot žrtev protičarovniške gonje ob Josephini Heleni Verčič kot njena sestra navedena Johanna Marija Verčič (na strani 217 pa Johanna Marija Strah)? Zakaj je ne nazadnje v romanu tudi preočito število tipkopisnih šlamastik? Ne trdim, da teh, pretežno literalnih pojavov ni moč opravičevati z zavestnimi nagibi pisateljske domišljije in njenim priseganjem na fragment, montažo, kolaž, na svobodno prehajanje časovnih in prostorskih ravni ene v drugo. Toda četudi jim priskrbimo teleološke razlage, bi za sam roman vendarle bilo bolje, ko jih ne bi bilo.